

tendit se non fecisse quod voluit. Illudque quod sequitur: *Et scient quia ego sum Dominus*, in LXX non habetur. Non enim eis videbatur consequens per interfectionem noie, quod **224** ipse sit Dominus. Sed, ut, filii hominis, rursus loquere ad eos, hoc est, ad seniores domus Israel, qui te interrogare venerunt: Patres vestri, de quorum vos stirpe descendistis, etiam in hoc blasphemaverunt me, et duxere pro nihili; postquam introduxi eos in terram quam mea fortitudine possederunt, quam ego ad possidendum dederam, illi verterunt ad exasperandum me. Cum enim vidissent omnem collem excelsum, lignumque nemorosum, sacrificabant in montibus, et in lucis et salibus, et idolis victimas immolabant, et liba fundebant, quod cum vidissem, dixi ad eos: *Quid est, BAMA?* hoc enim interpretatur *excelsus*: aut cur ingredimini istiusmodi locum quem vobis in cunctis collibus elegistis, ita ut usque hodie istiusmodi loca appellentur *BAMOTA*, et antiquis error nomen pristinum teneat? Pro *BAMA*, quod nos in *excelsus* vertimus, in Septuaginta editione error obtinuit, ut scribatur *(a) ἀββαζα*, quod Hebraico sermone nil resonat. Potest *BAMA* בכורים, si utramque syllabam in duo dividas verba, significare, in quo; sed presenti loco sensus iste non congruit. Ubicumque autem in Regum, et Paralipomenon libris scribitur: *Ahuc populus adolebat incensum, et immolabat in excelsu*: *BAMA* singulariter, et *BAMOTH* בכרות pluraliter *excelsa* significat.

(Vers. 30, 31.) *Propterea dic ad domum Israel: Hæc dicit Dominus Deus* (Vulg. preponit *Certe*): *In via patrum vestrorum vos polluimini, et post offendicula eorum vos fornicamini. Et in oblatione donorum vestrorum, cum traducitis filios vestros per ignem, vos polluimini in omnibus idolis vestris usque hodie, et ego respondebo vobis, domus Israel? Vivo ego, dicit Dominus Deus, quia non respondebo vobis. Patrum vestrorum imitamina vitia, et per easdem inceditis vias, ut delicta similia similem mereantur et poenam, et in tantum scelus proficiscitis, ut filios vestros per ignem demonibus consecratis: nec semel hoc fecisse sufficiat, sed usque in presentiarum **225** agatis eadem. Non quod hæc seniores in captivitate faciant, sed quod illi qui Jerusalemis morabantur, et quibus captivitas imminet, hæc omnia facere non cessent. Et cum tantis flagitiis obligati sitis, responsionem, inquit, meam queritis? Vivo ego, dicit Dominus Deus, et iuro per memetipsum, quia non respondebo vobis, quodque sequitur:*

(Vers. 32, 33.) *Neque cogitatio mentis vestrae fiet, et in colamus ligna et lapides. Vivo ego, dicit Dominus Deus, quoniam in manu forti, et in brachio extenso, et in furore effuso regnabo super vos. Hunc habet sensum: Ne putetis cogitationes vestras quibus contra me blasphematis posse compleri; dicitis*

(a) Nunc obtinet ἀββαζα; sed et Nobilium in plerisque Græcis eximie plaribus ἀββαζα reperit, et vetus Scholion, ἀββαζα λίθος ἐργυρεσσα, *Abbana, lapis inter-*

A enim: Nolumus esse sub Domino, nec populus illius appellari: sed sicut cuncte in toto orbe sunt nationes, et unaquæque gens suo vivit arbitrio, ut colat ligna, et lapides, et idolis serviat, etiam nos una gens erimus pluribus. Ad que respondet Deus, iuraturque per semetipsum et dicit: *Non vos relinqum neque contemniam, ut fugaces servos domini negligentes solent contemnere, sed ad meum retraham imperium, et brachio extenso ac percussione ac furore effuso, in pristinam vos redigam servitutem, et regnabo super vos: ut velitis nolitis, me habeatis regem, et sentiat is regem iratum, cuius clementiam neglexistis.*

(Vers. 34.) *Et educam vos de populis, et congregabo vos de terris in quibus dispersi estis: in manu valida et brachio extenso, et in furore effuso regnabo super vos. Nec vos, ait, patiar esse in gentibus, nec æterna captivitate retineri, sed educam de populis, et congregabo de terris in quas vos ad serviendum hostilis necessitas huc illucque dispersit. Hæc autem faciam, non ut perdam vos et deleam, sed ut rex vester sim. Ex quo intelligimus etiam eam quam appellant heretici Creatoris crudelitatem, sonare clementiam: dum ad hoc irascitur, et deservit, et totum effundit furorem, ut retrahat eos ad regnum suum, qui demonum tyrannidem ad serviendum elegerunt.*

(Vers. 35, 36, seq.) *Et adducam vos in desertum populorum, et iudicabo vobiscum ibi facie ad faciem. Sicut iudicio contendit adversus patres (b) **226** in deserto terræ Ægypti, sic iudicabo vos, dicit Dominus. Et subijciam vos sceptro meo, et inducam vos in vinculis fœderis, et eligam de vobis transgressores et impios de terra incolatus eorum educam illos, et in terram Israel non ingredientur, et scietis quia ego Dominus. Faciam, ait Dominus, vobis qui estis in Babilone, et nunc servitis idolis, quod feci patribus vestris in Ægypto, ut educam vos in desertum populorum et ibi iudicabo vobiscum facie ad faciem, sicut adversus illos iudicio contendit, quando egressi sunt de Ægypto. Et postquam vos iudicavero, subijciam de sceptro meo et imperio, et inibo pactum vobiscum, et inducam vos in terram vestram in vinculis charitatis, ut ligati amore meo, nequaquam ea me possitis recedere. Transgressores autem et impios, qui cordis duritia in malis operibus perseverant, eligam de vobis, non ad possidendum, sed ad abijciendum. Et educam quidem eos de terra incolatus eorum, ut educti non ingredientur terram Israel: sed in diversis pereant regionibus: et distinctione bonorum et malorum, cognoscatis quia ego sum Dominus, qui facio cuncta iudicio. Ad reliqua festinat oratio, breviterque percurramus singula, ut sensum tantum legentibus præbeamus.*

(Vers. 39.) *Et vos, domus Israel, hæc dicit Dominus Deus: singuli post idola vestra ambulate, et servite eis.*

pretatur.

(b) Addit Victor, vestros, et in versiculi fine *Deus, ex Vulgata et Hebraico.*

*Quod si et in hoc non audieritis me, et nomen meum sanctum pollueritis ultra in muneribus vestris, et in idolis vestris. LXX: Et vos, domus Israel, hæc dicit Adonai Dominus: Unusquisque ad inventiones suas auferat: et post hæc si vos audieritis me, et nomen meum sanctum non pollueritis ultra in muneribus vestris, et in studiis vestris. Hunc locum manifestius interpretatus est Symmachus: Unusquisque idolis suis cultes servit, quia noluitis audire me: nomen autem meum sanctum nolite ultra polluere per munera vestra atque simulacra. In monte vero sancto meo, in monte excelso Israel, ait Dominus Deus, sibi serviet mihi omnis domus Israel. Symmachi translatio hunc habet sensum: Quia mihi servire non vultis, ite et servite idolis, et simulacrorum vestrorum calcate vestigia. Me enim audire non vultis, ut nequaquam mihi hostias immoletis. **227** nec adoleatis incensum, nec meus populus appellemini. Mihi enim nequaquam in lucis, et fanis, et idolorum locis servient cultores mei, quod vos facitis: sed in monte sancto meo, in monte excelso Israel. Porro Septuaginta proprium explicant sensum: Derelinquit cogitationes vestras pristinas, et malarum adventionum auferite peccata: et si post hæc audieritis me, et nomen meum non pollueritis in muneribus vestris atque simulacris: tunc in monte meo sancto offeretis mihi victimas, et servietis, o omnis domus Israel. Aquila vero Symmacho ex parte consentiens, in parte discordat: *Ite, inquit, post idola vestra, et servite eis, quia indigni estis meo imperio, nec me vestra cultura delectat. Quod si et in hoc nequaquam audieritis me, sed nomen sanctum meum pollueritis, dum mihi offerre simulatis quam offeritis idolis, et nomen meo tantum blasphemiam facitis, ut qui idolorum cultores estis, meos vos esse dicatis; hoc scitote, quod in monte sancto meo, in monte excelso Israel, ibi servitura sit mihi omnis domus Israel, non vos qui servitis idolis: sed omnis domus Israel que postea creditura est.**

(Vers. 40, 41.) *In monte vero* [Vulg. silet vero] *sancto meo, in monte excelso Israel, ait Dominus Deus: ibi serviet mihi omnis domus Israel: omnes inquam in terra in qua placebit mihi, et ibi requiram primitias vestras, et initium decimarum vestrarum, in omnibus sanctificationibus vestris, in odore suavilatis suscipiam vos, cum eluxero vos de populis, et congregavero de terris in quas vos dispersi estis, et sanctificabor in vobis in oculis nationum, et scietis quia ego Dominus. De hoc monte in quo servitura est Deo omnis domus Israel, Isaias et Michaëas pari voce cocinerunt: In novissimis diebus erit manifestus mons domus Domini in vertice montium, et elevabitur super colles, et fluent ad eum omnes gentes, et ibunt populi multi, et dicent: Venite ascendamus in montem Domini, et in domum [Al. montem] Dei Jacob, et docebit nos vias suas, et ambulabimus in semitis eius. De Sion enim exiit lex, et verbum Domini Jerusalem. (Is. II seq.; Mich. IV, 1, 2.) Et rursus Isaias: In montem, inquit, excelsum*

*ascende qui emunitas Sion: eleva et exalta vocem tuam qui evangelizas Jerusalem (Isa. XI). Quem montem Sion, aut Ecclesiam intelligimus **228** que interpretatur specula, et in altitudine sanctorum dogmatum constituta est: aut ipsum Dominum Salvatorem, in quo et primitia, et decime, et omnis cultus in odorem vertitur suavilatis: ut omnes in circuitu nationes videntes populum Domini esse salvatum, glorificent Deum, et cognoscat qui salvati fuerint, quod ipse sit Dominus.*

(Vers. 42.) *Cum induxero vos ad terram Israel: in terram pro qua levavi manum meam, ut darem eam patribus vestris. Tunc scietis quod ego sim Dominus, quando induxero, ait, vos in terram Israel, pro qua levavi manum meam, ut inducerem in eam patres vestros, quoniam illi suo vitio perdididerunt, et vos non tam vestro merito, quam mea clementia receiptis.*

(Vers. 43, 44.) *Et recordabimini* [Vulg. inlitteravit ibi] *viarum vestrarum, et omnium scelerum vestrorum, quibus polluti estis in eis: et displicebitis vobis in conspectu vestro in omnibus malitiis vestris quas fecistis, quia ego Dominus, cum benefecero vobis propter nomen meum: non secundum vias vestras malas, et secundum scelera vestra pessima domus Israel, ait Dominus Deus. Non possumus recordari scelerum nostrorum atque vitiorum, nisi inducti fuerimus in terram Israel, ibique positi dicamus cum Apostolo: Qui non sum dignus vocari Apostolus, quia peccator sum: Ecclesiam Dei (I Cor. xv, 9). Et displicebitis, ait, vobis in conspectu vestro in omnibus malitiis vestris quas fecistis. Sive ut interpretatus est Symmachus. *Et parvuli vestri videbimini propter omnes malitias vestras quas estis operati* (Jacob. IV), ut postquam excelsi fuerint, humiles se esse credant: quia Dominus humilibus dat gratiam. Et in alio loco scriptum est: *Ante contritionem* (a) *exaltabitur cor viri, et ante altitudinem humiliatur* (Prov. xviii, 12). Superbiam enim contritio, et humilitatem sequitur exaltatio. Et scietis quia ego Dominus, cum benefecero vobis. Et Dominum Salvatorem tunc magis cognovimus, quando benefecit nobis, et passus est pro peccatis nostris, et portavit iniquitates nostras, et pro nobis doluit; non pro aliquo merito eorum qui salvantur, sed propter nomen suum. Alioquin viæ nostræ, et scelera pessima, non misericordiam meruerunt, sed poenam. Quidquid autem de populo diximus Israel, qui liberatus de Ægypto, in solitudine multa commisit, et offendit Deum, et postea in terram repositionis inductus, veneratus est idola, lignaque et lapides coluit, et postea Dei clementia conservatus est: referamus ad eos qui de Ægypto sæculi hujus manu excelsa Domini liberati sunt, et introduci in vitiorum solitudinem, rursus Ægyptum suspirarunt, et fecerunt ea, per qua puniri debebant: sed nihilominus per penitentiam non suo merito, sed Domini clementia conservati sunt.*

(a) Victor, in instanti, exaltatur, ad Græcum ὑψοῦται. Mox pro altitudinem Vatio, ms. exaltationem.